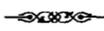

Ողականի մտերը՝ ուրիշ մարդկեան մը սպանութեան վրայ, հաւանական է որ Ողականի զոյցն՝ այս հնագոյն պատմութեան վայելէ աւելի ուշ տաններ յարմարութեամբ է, այնչափ աւելի՝ որչափ որ Մուշեղ Մամիկոնեան՝ մարդկեան սպանելէ ըստ Ե. Գ. Ի՛ իւր դատիներէն գրեթէ է ամբողջապէս ուրիշներէն փոխ առած է։ Մարդկեան Մուշեղի քով սպանման պատմութիւնը՝ Տարաւոյ մէջ բաց ի սրբունի կայունացող վերաբերող գիւղերէ — որ Հայր մարդկեան հոգեղութեան ապին են — դիտել միայն Ներսէս կաթողիկոսի կալուածները՝ զորոնք նմանապէս մարդկեան կը ջանայ սրբունի կալուած ընել։ Ուստի մեծապէս կը մղուինք կարծելու թէ Մամիկոնեանց Ողական ամբողջ յիշատակութիւնէ ժամանակագրական վերլուի մ'ըլլայ եւ ամբողջ զոյցը իր վերջնական կերպարանքն առած ըլլայ՝ Մուշեղ կաթողիկոսի մահու ընդէն ետքը։ Այս բնութեան հակառակ կ'ըլլէ առ պարագայ որ Տիրանի օրոքն իսկ թագ կ'ըլլայ Մամիկոնեանց՝ այլ տան, մը վրայ, զոր այն տաններն թողլով՝ քաշուեցան իրենց բնիկ աշխարհը՝ Տայը՝ 1։

Մովսէս Խորենացոյ համեմատ (Բ, 47) Ողական նախաբար կը վերաբերի եղբոր Ավուռեանց տոհմին, զոր Տրգաւ թագաւորի դէմ ապստամբութեան մ'ատեն Մամիկոն՝ Մամիկոնեանց կարծեցեալ նախնին՝ մէկտեղէն վերցուց. որուն վրայ թագաւորը զՄամիկոն վարձարեց նոյն տոհմին ստացուածքներն ի նորհակալութիւն անոր տալով։ Ավուռեանց տոհմին, ինչպէս նաեւ Ամատուեանց տոհմին ընչու՞մը՝ պարզապէս Խորենացոյ մէկ գիւռն է 2։ Ավուռե՝ տոհմեանց հնագոյն մասնագրութեան մէջ, որչափ կը տեսնենք՝ մէկ անգամ միայն կը հանդիպի. այսպէս Այրուկ Ավուռեի Եղիշէ էլ 173 = Langlois II. 215, եւ բաց սոսի Խորենացի (էջ 206) Գիւղ տարածանցի անապատականը, որ Դանիէլ քորպիսիկոսով աշակերտն էր (Փաւստ. Զ. Ժ 4), սլուրի կը չենէ։ Միայն գիտանք որ Մամիկոնեանց, օտար, շինատանէն գաղթած տոհմ մըն էին՝, որ արդէն ըստ Փաւստոսի՝ Գ. գարուն առաջին երբորդին Հայոց թագաւորութեան սպարապետութիւնն ածեր ժառանգաբար՝, թէ այս առնդութիւնն որչափ վտառակ է, բնականաբար շատ ինքնական է, վասն ինչ Մամիկոնեանց ծառայել է այս տանագրութեան վախճանն եւ մէկու կողմանէ ալ առ հասուակ ստուգութիւնն քննելու առն միջոց կը պահի մեզ, եւ հոն՝ ուր այսպիսի քննութիւնն մը հնարաւոր է, այս քննութիւնն առ

հասարակ այն ժառանգական գրութեան չի նպաստէ։ Արդէն Տրգաւոյ տանն իսկ Մեծ Հայոց առնէ զոյց վրայ սպարապետ մը կը յիշուի Արտաւազ անունով, որ անտարակոյս մամիկոնեան մը պիտի ըլլայ։ Եռանարէն Արտաթմարեանի մէջ Մ. Գ. Ի՛ իւր անուոր կը ներայ Փաւստոսէն էլ Թ (հմտ. էջ 28) հասուած ըլլայ, ուր Արտաւազոյ որդին Վաշէ կը նշանակուի իբր նահապետ մամիկոնեան տոհմին՝ յարգել սպարապետութեան Հայոց, եւ իբր մեծ զօրավար զոյցը խորհուրդ Բ. Ի. Արգ՝ խորենացի, որ կարելի եղածին շափ մամիկոնեաները Հայոց հին պատմութեան անհետցընելէ կ'ուզէ, նոյն Արտաւազ սպարապետ Մամիկոնի կ'ընէ (Բ. հ 9, 4ր, 48), եւ որպէս զի մէկը չհետարբերուի հայոց պատմութեան թէ ինչու Մամիկոնիք այլ եւս Հայոց պատմութեան մէջ գեր մը չեն հաշար, այս հարցման ալ առջեւը կ'առնու ընկել թէ Արտաշէր քանց տոհմը (բաց ի Արտաւազի, որ փախած էր) տեսնելը ըսած է (Բ. հ 9)։ Ժամանակագրական այս վերլուիս հինն է Մամիկոնեանց հնագոյն մէկ պատմութիւնը, զոր խորենացի գործածած է։ Այս հնագոյն պատմութիւնը կ'ընէ թէ Մամիկոնեանց Մամիկ եւ Կանակ նախնիներն Հայոց խորով Առաջին թագաւորին եւ Պարթեւաց վերջին արքային՝ Արտաւանի տանէ Հայաստան գաղթած են, բայց միւռնոյն ժամանակ Պարսից Արտաշէր արքայէն հինգերորդ արքին՝ Պարսոս կայսեր առաջին եւ խորհուրդ 35՞ արքին կը զենէ՝, ըստ այսմ Մովսէս կ'ուզէ իր ընթերցողներուն հետաքրքրութիւնը յագեցընել եւ մեկնել թէ Մամիկոնեանց օտար տոհմն ինչ ամբողջ Հայոց աշխարհին մէջ այնպիսի մեծ զօրութեան հասած ըլլայ, եւ այս վախճանու կը ստեղծէ իրեն յատուկ գրութիւն մը, որուն համեմատ պիտի մեկնուի իբր թէ այս երեւոյթը՝ հին բնիկ տոհմերու — որ յետոյ իրենց նշանակութիւնը կորստած էին — ետ քաշուելուն ու բնակնել ըլլալովը։ Այս բերանման օրինակ եղած է Խորենացոյ Փաւստոս, որուն քով խորով Բ. եւ Տիրան թագաւորներու տանն շատ մը տոհմերու — Մանաւազեանց, Որոշուեանց, Բըզնուեանց, Բգեշիկեանց Աղանեանց, Ռշտուեանց եւ Արբուռեանց — անպակասաբար կը պատմուի։

Dr. J. Marquart.

Ա Ր Գ Ս Գ Ր Ա Ս Ս

ԳՐԲԱՎՈՐՈՅ ԾԱՏՄԱՐՆ ԲՈՐՔԵՐԵՆ

Բարեյիշատակ Հ. Արմանէս Ա. Եիւզիւք՝ Զեան, Միքայել Անտոնեան, 1841ին Պապական առաքելութեան երթալով՝ տեղոյն ազգայնոց սովորութիւններուն վրայ բաւական ծանօթութիւններ հաւաքած է, ուսկից հետեւեալները կը քաղենք։

այս մեզ թէ ինչու՞ Հաղուհ Արլակ թագաւորը զերբ բանէն ետք անմիջապէս Հայոց վրայ լքածը։ Աերլին փոքրիկ Կչքրիս թագաւորը Եմեթի չէ, բայց կրնայ 387 ըլլալ։ 372ին սիբարեը Հաղուհ սպարապետ Պապ կը սպաննէ զԵիւզակ եւ Պաւստոս։ Ամ՝ 8։ 14։ Փաւստ. Ե Գ (առաջ անուան) — Ե 2 (Գրգի)։

- 1) Հայր Խորգոս ներկայ է Ներսէս կաթողիկոսի թագման (Փաւստ. Ե ից էջ 222 եւն)։
- 1 Փաւստ. Գ Ժ էջ 47։
- 1 Մարքաւարտ, քննութիւնը Երանի պատմութեան վրայ, Փաւստ. Ա. էջ 47-49։
- 1 Փաւստ. Ե Գ էջ 204. Է էջ 247/8։
- 1 Փաւստ. Գ. Գ Ե 2։

- 1 Արտ. 641 — Lagarde p. 80, 98.
- 1 Սերբոս 12-13։

Նոր-Զուլայի Տայ կուսանքները Զատկի խմբման պատարագի ժամանակն սկսելով մինչև Հոգեգալուստ իրենց վանաց Եկեղեցիներուն մէջ ծափ կը զարնեն երբ լսեն «Քրիստոս յաբուս ի մեռելոց, յիշատակութիւնը: Բաց սակե Զատկի օրւան պատարագին ետքը՝ սեղանաուտել կ'որհնեն, եւ ապա նորէն եկեղեցի երթալով՝ գասեն գուրս կը պարեն՝ գործադրելու համար «պարեսցոք ընդ երկայնոցն», շարականին խօսքը, պարագլուխ ունենալով՝ նոյն օրւան պատարագէէ քահանայն շուրջուակիր: Նշմը կ'ընեն առանց քահանայի սակն կիրակի մինչև ցՀոգեգալուստ երկրոյան ժամերգութիւնէն առաջ եկեղեցոյ գաութին մէջ աշխարհական կնիկներով միասին: Ի մէջ այլոց սա եւս շմոնանք յիշատակելու՝ որ Շմոնգեան եւ Զատկին գիւղացիք եկեղեցոյ մէջ սոփեստական ներդրոյնը կ'արտասանեն, ուսկից ճաշակ մը տալաւ համար մեր ընթերցողաց՝ սկզբնաւորութիւնէն պզտիկ մաս մը հոս կը զննէք:

Ա՛յ ցնծացէք ուրախացէք ալելուա Մարիամ գնաց լեանն ի ծնունդ ալելուա Ուր խաչ որդին ուր սուրբ Հոգին ալելուա Քրիստոս քեզնում ծնանցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում պատառեցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում մկրտուեցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում սաւանուեցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում կրկուեցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում կապանուեցաւ ալելուա Քրիստոս քեզնում որոտեցաւ ալելուա Քրիստոսի գու նանիկ սախ ալելուա Յարգ քամին տանէր բերեր ալելուա Դարձաւ խեթ մայրն խօսեցաւ ալելուա

Սուսնացեալ քահանայն ձեռնադրութիւնէն ետքը անմիջապէս կ'երթայ իր եկեղեցին օրուն համար ձեռնադրուած է, եւ հոն, ինչպէս ծանօթ է սամուռն, անմիջապէս քառանկորեայ կրթութեան (Չիլէ) կը մտնէ: Զուլայեցոց սովորութիւնն է որ նոր ձեռնադրեալը կրթութեան աւարտելուն մաս կը սկսի երկայն եւ նեղ թղթերու վրայ Աւետարանէ, Նարեկացիէ եւ Շարականէ հատուածներ օրհնակել քառանկորեայ ետքը իբրեւ օրհնութիւն ազգականաց եւ բարեկամաց ընծայելու: Եւ երբ առաջին պատարագը մատուցանէ, աւարտելուն մաս՝ սպասաւոր տիրացուներով եւ սարկերով միասին տուն կ'երթայ, ուր բազմաթիւ կանանց մէջ ծնրագիր կը սպասէ իր կնիք, եւ անուր գլուխը

կը կարգայ վերջին աւետարանը, որով կ'ըլլայ նա Երեցիկն:

Զուլայի կանանց սովորութիւնն է Զատկէն մինչև Հոգեգալուստ միջօրէին կես ժամ սուրբ պահել, ձգելով իրենց ձեռագործները «Հայր մեր՝ մ'ըսել՝ վասն զի այս պահուս բաց է, կ'ըսեն, Դրախտին դուռը:

Եթէ մեկուն երախան մեռնի՝ առանց բանականութեան հասնելու, այն մեռեալին տերերը կրեկոյեան ժամէն մինչև աստղներուն երեւնալը ջուր չեն խմեր ըսելով՝ թէ արշար մեռեալ ունից, արժան չէ ջուր խմել անոր հոգւոյն համար:

Զուլայեցի Հայոց մէջ մեծ երգում է թոնիրի վրայ երգուել, որ հողին մէջ շինուած է, ուր հաց կ'եփեն, եւ տաճար կը կոչեն զայն: Եւ երբ կիրակի եւ տուն օրերը եկեղեցի չկարենան երթալ, թոնիրին շուրջը կը բուրբին եւ հոն կը կատարեն իրենց աղօթքը:

ՈՒՌԻՊՆԱՅՈՒՆՆԻ:

Եթէ մեկը ծանր հիւանդանայ Զուլայեցիները խնկով, մոռով ուխտի կը տանին զայն Ս. Յովհաննէսի Վրդն որ Զուլայի համանուն եկեղեցին կը գտնուի: Ուխտաւոր գիշերը եկեղեցին կը պառկին: Եթէ հիւանդին վիճակը ներք, յարեզ օրը իրենց գործին կ'երթան եւ իրիկունը կը վերադառնան մինչև հիւանդը երազին մէջ տեսնայ Ս. Յովհաննէսը եւ արձակէ զայն իր տունը:

Զուլայի մաս Զբիշխան գիւղին եկեղեցին յարգութեամբ կը պահուի բոլորգիր արծաթապատ Աւետարան մը, որ ժողովուրդէն կը պաշտուի իբրեւ հրաշագործ: Երբ ուխտաւոր մը երթայ, տեղւոյն քահանայն խնկօք եւ մանկանօք ծնծրայի եւ քըցաւ եւ զանգակահարութեամբ կը հանէ յիշեալ Աւետարանը, եւ անոր կողքերը երկու ձեռաց միջնամասին եւ ցուցամասին մէջ աւած՝ բժամամատով արագօրէն կը գարձնէ անոր թուղթերը ուխտաւորին գլուխ վրայ, իբրեւ թէ անանց մէջէն իջնէր ուխտաւորին նեղրուածքը: Այս արարողութենէ ետքը կը ներկայանայ աղբիկ մը, տէր Աւետարանիս, որ իրեն ժառանգութիւն մնացեր է իր ազգատոհմէն, եւ կը սկսի խօսել փուճ խօսքեր այնքան երկար, որ վերջապէս ուժասպառ գետն կը թաւալի եւ կը փրփրայ, իսկ ներկաները կը կարծեն թէ հրեշտակները յափշտակեցին զայն: Այս միջոցին աւելի եւս աչ կը զննեն անոր փճարանութիւններուն. վասն զի,

կ'ըսեն, Աւետարանն է որ կը խօսի յանձին կողման: Եւ մինչև որ երազի մէջ չտեսնան իրենց մեկուսմը՝ եկեղեցւոյ մէջ կը պտուկին: Աւետարգ է ըսել որ մեկնելու պահուն գրամական եւ ուրիշ նուէրներ կու տան քահանային եւ աղկան:

Այլ պատմուի նաեւ որ այս Աւետարանը հին ստեղծ գողցուելով՝ Բօլի Չարպազ Ավահանայ կամուրջին տակ եօթը տարի գետին մէջ թաղուած մնացեր է: Այս սեղը երազի մէջ մէկուն յայտնուելով՝ Եպիսկոպոսոք եւ քահանայիք կ'երթան անպակաս կը գտնեն, եւ մեծ հանգստիւ իր սեղը կը փոխադրեն, եւ անկէ ետքը՝ ուր որ տարբեր են զայն, երկրորդ օրը դարձեալ իր սեղը գտեր են: Աւտար անփոխադրելի եւ անվաճառելի կը կարծեն այս Աւետարանը, ապա թէ ոչ, կ'ըսէ մեր Հ. Վրթաւնէր, ես կը գնէի զայն: Ար կարծեն նաեւ թէ շատ մը հեծեալ եւ հետեւակ զօրքեր ունի աներեւոյթ. վասն զի անգամ մը թշնամի զօրքեր պաշարեր են այս գիւղը, բայց դէմքին բազմաթիւ զօրաց գունդ մը տեսնելով հայածական եղեր են, որով՝ «Նառիկ Ջւրիշխան», կը կոչեն այս գիւղը:

Արթի՛ Ջուղայոց ընդդէմ օռնոց եւ հեռոց:

Ալալիտս գալալիտս գալս գնաց Ս. Կիրակոս, կապեցին ինձ օձն մլտար եւ կարիճն թունաւոր: Ս. Սարգիս ձիածարու Ս. Տիրամօր քաղցր կաթով կալած կենէք կապած կենէք. 2Է՛:

Լուսաւորիչ լոյս Գրիգոր որ կապեցիր մօր ու կարիճ օխար մատով օխար բթով 150 հայրապետի գաւազանով, կալած կենէք կապած կենէք. 2Է՛:

Անի՛ եւլ Կոնստանտնուպոլիս:

Ճրակ ճրակ ճշմարիտ, ճշմարիտ մարգարէ եւ մարգարէ Եղիա, զրախտին դուռը բաց արա՛, երթում անթառամ ծաղիկ քաղմա՛, փունջ անեմ գնեմ բարձիս տակ, քնեմ երազ բարի, ինչ խնդրեմ Աստուած կատարէ. 2օ՛:

Հի՛ստորաց Բիշլիմ-իւն հատար:

Աղջկեմ որ աղջորանաս, ես ճըմըւթեմ գու լաւանաս, գնաց օխար հաց գողանաս, խեթ մը լայէպ պանիրի բերես, ես ուտեմ գու լաւանաս:

Այլ՝-այլ Արթի՛:

Ս. Ստեփաննոս ինքը ճերմակ, որ ձիւն ճերմակ մտաւ ծով, ծովը ճերմակ ձուկն բռնեց,

ձուկը ճերմակ մորթեց անուր անդանակ, եփեց անճուր անկրակ, կերաւ եւ անլեզու անխաճակ:

Տուն, տուն, հրի տուն, Ս. Սարգիս միրուսը քուն, ծնձերն ծերածան, պատերն պիտրածան, գաւազան գուռն ա՛յ բունել, փլելն ներսն ա՛յ բունել, ոչ ճար կայ ոչ գնամ: Մանթին թող գնա՛, քաղցր բաղին բերէ, տարխակ ու քար դարկեցի, գիշի տուի գիշի առի, գախտին դուռը բաց արի: Տեսի Ոսկեբերան վարպետեւոր, վարպետեւոր ժամ անելէն, տեր տերանին բուրժառ տալէն, մեղաւորներ լալէն լալէն, արդարանին ճըլլելլալէն, թափ նազարեն կոորտելէն:

Աւետարանագրութիւն:

Երախան երբ ուշանայ քայլելու, շունի մը պոչը թելով կը կապեն մաղ մը, որուն մէջ երախան նստեցնելով՝ շունը կը քայլեցնեն. եթէ թելը փրթի նշան է որ երախան շուտ պիտի սկսի քայլել:

Եթէ մէկը հիւանդանայ, իշու մը վրայ կը հեծցնեն զայն եւ գերեզմանատան շուրջը կը պտտցնեն, եւ մերձակայ առուակէն փարջով մը ջուր բերելով կը խմցնեն հիւանդին, եւ անոր ձեռներն եւ ոտներն ալ լուայէն ետքը՝ փարջը գետինը կը զարնեն. եթէ կտորի, ըսել է որ հիւանդութիւնն ալ պիտի կտորի եւ անցնի:

Երբ սառագեն որ մէկու մը հիւանդութիւնը շունէն վախենալէն յառաջ եկած է, կը ջանան որ շուն մը վախցնեն, որպէսզի հիւանդութիւնը անցնի:

Եթէ մէկը վախէ հիւանդանայ, հալած մեղքամով կը թափեն ջուրին մէջ, եւ մեղքամովն ջուրին մակերեսին վրայ առած ձեւերէն կը գուշակեն թէ հիւանդը ի՛նչ բանէ վախցած է:

Երբ կին մը գժուարածին է, երկունքի պահուն գրպանակով ջուր բերել կու տան երկան եւ կնոջ կը խմցնեն. եթէ չօգտուի, երկը գետինը կը պառկեցնեն, որուն վրայէն կնիկը յաճախ անցնելով, դիւբաւ կը ծնանի:

Անի մը եթէ մեռելածին է եւ կամ ծնանելէն ետքը զաւակը չապրի, այդ կնոջ պէտք է յղացած օրէն սկսեալ որձակ մը պահէ, եւ ծնանելէն ետքը մորթելով զայն՝ պէտք է թաղէ փոխան իր գաւկին եւ պաշտօն մատուցանէ անոր հոգւոյն: Ասանկով զաւակը կ'ապրի վասնզի, կ'ըսեն, որձակը չարը կը տանի:

Հայ Ջուղայեցի վերին ստաիճան հօգ կը տանին մանկան ծինը այսպիսի սեղ մը թաղել, որուն վրայ ոչ ջուր կարեւնայ թափիլ եւ

ոչ անձրեւ իջնել. ապա թէ ոչ, կ'ըսեն, մանկան աչքերը կը ջրոտին:

Եթէ մէկը ճամբորդի մը սպասէ, կամ հիւանդ ունի եւ կամ անորդ գործ մը, բանախի մը գետին մէջ կը թաղէ կամուրջին տակ, եւ ինքը անոր մտա կը սպասէ: Կը դիտէ թէ հով պիտի անցնի անկէ առաջին անգամ, մանր թէ անասուն, այր թէ կին, բարիք պիտի խօսի թէ շարիք. ուսկից կը գուշակէ իր ճամբորդին ուշ կամ շուտ ժամանումը, հիւանդին եւ կամ գործին ապագան. բայց այս միջոցը աւելի Յիսնանցին մէջ կը զօրէ:

Զուղայցեի Հոյ կիները շատ խիստ կը պահեն Ս. Սարգիսի պահքը, մանաւանդ թէ նոյն շարթումն մէջ ոչ բաղնիք կ'երթան, ոչ բաղնիք կը վառեն, ոչ ձերմակերէն կը լուսն եւ ոչ ալ ջուր դուրս կը թափեն. վասն զի, կ'ըսեն, Ս. Սարգիս նոյն շարթմբը ձիով կը շրջի Զուղային մէջ, եւ ձիոյն ոտներն բազանեաց եւ լուսնեաց օձառու ջուրերուն վրայ կոխելով՝ կարելի է որ սոսկն եւ Ս. Սարգիս վասնզի եւ զմեզ անիծէ: Անոր համար նոյն շարթմպապահաց մէջ միշտ հրուշակ կը դնեն տուններէն դուրս, որպէս զի Ս. Սարգիս ուսէ զայն. եւ երբ յաջորդ առաւու չգտան գրած հրուշակներն, մեծպէս կ'ուրախանան, իբր թէ Ս. Սարգիս ընդունեցաւ իրենց հրուշակն եւ իրենց բարիքը պիտի ընէ: Հ. ՌՍԱՅԱՅ Վ. ՍՐԱՊԵՆՍ Միտքան Առոտնան:

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Յ Ա Յ Տ Ն Ո Ւ Թ Ի Ն Ն Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Ո Ւ

Ա.

ՆՈՐՈՒՅԻՆ ԲՆՈՒՅԻՐԸ

Ձ.

Փ. Մուրատ հրատարակած է բնագիրն ելլա՝ ձեռագրաց համեմատ, բայ ի ներուսաղեմի օրինակէն՝ գտնելով նոյն բնագիրն ուրիշ պատճենի մը մէջ ալ: Ձեռագրիցս անշուշտ մանրամասն պիտի նկարագրուին ներածութեան մէջ: Ան այժմ համաուսումնական մէջ նշանակուած է միայն թէ՛ « Ե նշանակէ զԵրեւոսպետան ձեռագիր օրինակն, Բ՝ զԵրեւոսպետան. — ընթերցուածք որը երեւալ են առանց Ե կամ Բ նշանագրաց՝ ցուցանեն զայլակերպ ընթերցուածս

միայն Բերլինեան օրինակին. » (տես էջ 3, եւ Հմմտ. էջ 79.) Առաջինը կամ ներուսաղեմի ձեռագիրը՝ որ գրուած կ'ըսուի Ռուլ (= 1199) տարին, Ներսիսի մահուանէն մէկ տարի միայն անագանադոյն, դժբախտաբար մեզք մանրմասնաբար ծանօթ է: Յատկապէս բաղնայի եր գիտնալ թէ արդեօք հոն ալ Յայտնութեան բնագիրը գրուած է իբրեւ յաւելուած Պրոփէթէ: Ներկորդը կամ Բերլինի ձեռագիրը՝ կը կարծենք՝ լաւ կը ձանձնանք: Արլաւ և Ms. Or. Quart. 805, զոր տեղոյն արուսի մասնաշարանը ստացած է 1890ին: Ցարիներ յառաջ՝ Բերլինի Հոյ ձեռագիրները ցուցակագրելու տանն (— որ սակաւին վերջնական ձեւ չէ առած եւ անտիպ մնացած, —) նկարագրած ենք նաեւ այս ձեռագիրը (թ. 100.) 316 թղթէ, մեծաւ մասամբ խառնակ գրուած՝ բուրդի ու նտր, եւ նոյնպէս խառնակ պարունակութեամբ: Նախ (թ. 3) եւն) կը գրուի Սուտ-կալիսթեան կամ Աղեքսանդրի վարքը. յետոյ (թ. 104) եւն)՝ Պրոփէթէ կամ Յովհաննու Առաքելի վարքը (Acta Joannis), որուն կը կցուին իբրեւ Յաւելուածներ՝ նախ (թ. 123) Հովհան Թովման, եւ երկրորդ՝ Յովհաննիս (թ. 127ա-149բ) Սկզբնաբունութիւնն է (թողով ուղղագրական մանրանքն) « Յովհաննիս Թովմանու Անտոնիանի՝ զոր ետես. երանի որը լսեն եւ առնեն զ'ի սմա գրեալս. զի ժամանակն մաւա է. ի Յովհաննիս եւ թեանն եկեղեցեաց որ յԱսիայ են, շնորհք ընդ ձեզ... » եւ Յովհաննիս... էի ի կղզոյն որ անուանալ կոչի Պատմու վասն բանին Աստուծոյ եւ վկայութեանն Յիսուսի, » եւն: Ըսել է՝ ճիշդ նորագիտ բնագիրը: Կը թողունք ձեռագրին մնացեալ մասերը, Պամ. Յովսիմոսի (թ. 150բ) յետոյ ի միջի այլոց՝ Յաղագս զարմից Ս. Գրիգ. Լուս. (թ. 200ա.) Պամ. Եւզիմէ կուսին (թ. 224ա) բազմաթիւ ոտանաւորք (Յովսափի) եւն: Աւելի հնագոյն է Բերլինի ուրիշ ձեռագիր մը (Ms. Or. Quart) 606, կամ թ. 47.) որ նոյնպէս կը պարունակէ զՊրոփէթէ, այսինքն՝ (թ. 1ա) « Պամ. վարուց եւ պանշիւրաց... Յովհաննու, » եւն. վերջին մասը (թ. 67ա)՝ « ՅՂ. տեսչեան Յովհաննու. » բայց թ. 68էն ետքը թերի կը յաջորդեն Պամ. Մարիամու Մագրաշինացոյ, Անկար Պատմուականի, Ս. Թովմայի առաքելոյ եւն: Հոս վկայ Յայտնութեան բնագիր մը:

Զբամանակ կերպով — ըստ երեւութին — այս հնագոյն ըսուած բնագիրն որեւէ կերպով ու չափով կապ ո՛ւնենանալու է կարծես